

לספרות, אפנות ועיון

דממה ואלם

מאת גיטל מייזיל

מעשה, כי אין זה משחק, אלא אמת לאמתה... אגדה עפמית בספרה על שבעה מדורי גיהנום. בתימרים יודעת כנראה שבע פעמים שבע שלבים של דממה, שהיקה ואלם, עם כל שלב גבוה יותר וחד אצלה ההבדל בין דממה ואלם, בין הש" תהקות והחיות האלם, ארבע פעמים תורת המלה דממה בשיר "הכרמל". בכל פעם געשית הדממה דוממת יותר, עד אשר היא גוזה ונעלמת בחלל האוויר. פעמים בגיתה הדממה מן ההרים, שוספת ופורצת בכוח דלה ושיד וולה במרומי ההר. ופיז כים הדממה רכה, נוגעת בפנים יגיעות בלטיפה עדינה כטל בוקר. וההתיקה — פעם היא עמוקה ודרבבה ופעם היא כגורה ואילמת כאבן. הגה שותקת השתיקה בדממה והנה היא סורצת בועקה עד לב שמים. דממה השתיקה מתפשטת לאורך ולרוחב ובי שעת צער ללא דתמים כופה עצמה בכוח ובהכרח הינך מסיל אותה על עצמך.

עוד הרבה יש לומר על שירתה של בתימרים: על העצבות והאבל, הגדליקים ככוכבים בשמים ולי עולם אינם כבים; על תהומות הברידות והיתמות; על שמונה הדמויות "מרחוק" — אבא-אמא, שני סבים, סבתא, הודו, החיים הסנדלר. עם כל השוני הרב בין שמונה הדמויות שזורות הן יחדיו, ומאתדן ניצוץ של אהירה יהודית על רקע הכפר הזר. יחד הן משפיעות כשפשיה עפמית-יהודית לבבית ושמקת הגות.

ביצירתה משתקפות חמש ערים: קייב, לנינגראד, פאריס, הליאביב וירושלים. יחד עם המשוררת רר אים אנו מתוך אספקט חדש ומפליא את האבנים מתחת לכפות רגלינו ואת השמים מעל לראשנו ואפילו את רחובותיה התליאביביים הידועים.

יש לעמוד על המתח הדראמטי של הריחמוס השירי, המתגבר ופועם גם בין השורות. וראוי להזכיר את היתוס העמוק והנוגע ללב אל המשוררת רחל (1890—1931). "את אינך" הוא השיר המוקדש לרחל. "את אינך, את אינך, את אינך" — שורה זו חוזרת באותו השיר כמה פעמים. היא מתדהדת בצליליה המיוחדים ומצלצלת באונינו זמן רב לאחר שאנו סוגרים את ספר השירים. כל אימת שאנו מפסיקים לדבר על בתימרים ושירתה, נדמה שאנו נמצאים שוב בהתחלה...

כדי לסיים בדברי יוכבד בתימרים עצמה: היה זה ערב קר וגשום. בתימרים סיפרה שנה ערה היתה ברחוב הירקון בתליאביב. ראתה גבר גבוה ובא בימים נמרד מאשה צעירה. הוריד את כובעו, התכופף ונשק את ידה. הודקה, ראשו חשוף לרוח וליווה במבטו את האשה הצועדת אט אט לתוך הרחוב השומם, הרטוב עם דמדומי הערב. עם כל צעד רחוק יותר, החלו להתרקם ונמתחים בין השנים געגועים סתורים רחיי חום, עד כי לפתע בקעו אור וחום סביב סביב. "כמו אצל וירגיניה וולף" — סייד מה בתימרים את דבריה שנגעו לליבה. כן, כמובן: ווירגיניה וולף. מחשבה זו עלתה או היא עולה כיום מחדש. חרף השוני האנושי והאמנותי שבין הר משוררת העברית ובין הסופרת האנגלית, הרי באוויר רה הפנימית של שני סוגי היצירה יש קירבה מסר יימת. לא מפתיע שדבריה הלוהטים של בתימרים בירושלים על המשכיות, מסורת והתקרבות חופפים את דברי המכתב הגלוי אל המשורר הצעיר טאת וירגיניה וולף (לונדון 1932). "יתירה מזו: הד קולו של הרעיון הישן-חדש נשמע גם בדבריה של המ שוררת הרוסית אנה אכמאטובה אשר חזרה עליהם בסוף ימיה פעמים רבות בביתה שבלנינגראד. דרך ההבעה ודרגת המוג שונות הן אצל שלוש המשוררות. כשם ששונות ורחוקות זו מזו ירושלים, לונדון ולנינגראד, אך העיקר הפנים, התוך — שווים בכלן. אותו העיקר והתוך אשר אנה אכמאטובה מכנה אותו, העתיד לבוא שהחל בעבר" ואשר נולד מחדש בכל שלב של יצירה אמנותית ונעשה אק"טואלי.

המיד ובכל מקום נושא בתוכו האמן הצעיר ממיר לא וכדבר מובן מאליו את כל האמנים מן העבר ואלה אשר בעתיד, שהעם הוציא לפניו ויוציא אח"דיו. כל המנסה לעקור עצמו בכוח, מאשר היה, מהשתייכות אורגאנית — הריהו מטפס סתם על קיר רות חלקים.

מאידיש: שמואל נבון

— ראו נא — אמרה פעם יוכבד בתימרים — הגה השיר של המשורר הרוסי אפאנאסי פס (1820—1892) על העץ בהדר בין השמשות — נכתב לפני כמאה שנה. אותו "לפנות ערב" עבר מזמן, העץ, מן הסתם, גם הוא איננו. המחבר — האמן הכופלא של שירי טבע — עבר מזמן כן העולם, ואף על פי כן — אותו העץ ביפיו בין הערבים, עומד עדיין בר שיר ועמוד מי יודע כמה זמן ויטב לנו תווית עונג תוך הקריאה.

... דקתיגו ושחרחורת. אש המיד יוקדת בעיניה הכהות והמקוחות לרוחה. ספוגת החפצלות ומלאת הערצה לכוח העצום, הגנת כמלה האכזרית — התהלכה בתימרים כנסיכה תועה מיסים קדושים — בודדה אפילו בכביבה הקרובה. היה זה לאחר כמה שנים לעלייתה ארצה, כאשר הופיע ספריה-הכורה של שיריה "מרחוק" וכן הפואמה "ארץ-ישראל".

הספר "מרחוק" היה רווי אנקות חנוקות וטעון אנוות עצרות ודמעות של הפילות והתיגות לפני האל הזועם וכל יכול, השוכן במרום. כמעט שאין לשמוע, בשירים הללו, שום הד לסענות הלבביות והבלתי-אמצעות של העם כלפי האב הטוב, השוכן בשמים הסמוכים והקרובים ללב.

הפואמה "ארץ-ישראל" ? היה זה שיר מומור של השתכחות הנפש על הטובב אותה בעבר ובהווה. אוויר החמסין להט ומחניק והצמאון הגובר של הלך במדבר, ריבוץ הסלעים החדים של ההרים הקיר בה המדומה של המרהקים השקופים. אין מורגשת כמעט אותה גסיפה חמת של אדום, אשר עלה לא מוזן ארצה.

היו שהשמיצו טענות כלפי המשוררת — הן בחי שאי והן בגלוי אין היא כתורת את האדם הגרואי בארץ. היוצר מציאות חדשה; היא כותבת בשפה המכוונת לבחירים ויחיד סגולה... המחברת בתימרים לא פסקה מהשתומם; כמה קצרי סבלנות הם הער לים החדשים וכמה הם משתוקקים לראות את בבואת עצמם בתוך גיבורי סיפור או שיר. האם אינם יודעים שהשפה הצברית שימשה, במסך דורות, שפת הכלל, שפת האומה? עוד זמן רב יחלוף עד אשר ישתחררו הכופרים מ"אתה בתרבו" ויפגו אל הפרט, אל האמת האינדיבידואלית והסוציאלית. האם אין הפרט יודע שהשתייכותו החדשה, היחס החדש לארץ, לעבודה, ליום השבת ותחגים ועל אחת כמה וכמה — היחס לשפה — כל אלה חייבים להיווצר באורח חפשי וטבעי. כמו הנשימה במרחבי שדה בקפליץ?

בקול דק, אשר תמיתה ילדותית טבועה בו, סיפר רה בתימרים: בילדותה היתה עומדת, שעות ארוכות, מאחורי גדר זכריה. בוחנת בעיניים צמאות וסקרניות כל מה שמתרחש בהצר הגויים. מתברר גנת ותמחה לתגיגות השוררת ביום הגא, לצלצול פעמוני הכנסייה, הבוקע בגיל וקדושה. מתפעלת מבג"די תג של הנשים, הצבעוניים והפרושים לרוחה. העיקר — כיצד זורמים אצלם חיי יום חול באורח טבעי ומובן מאליו.

גבר און, בילדותה, חשה שהאכר מאחורי המתד רשה במרחב שדה קרוב יותר לאלוהים, מאשר היהודי די. המסיים בחטיפה את תפילתו, ואץ אל פרני סתו הקשה. עמוק בנפשה ולאורך ימים ננעצה בליבה אותה הרתת פתח של היהודי, אשר לאחר הכל תקחתו לשוא ותחלתו נכונה, שלאחר כל יציגו הקשה ישאר חס וחלילה בבחינת שוקה...

... בתימרים נושאת בליבה תמיד את מעשיות המלאים על צדיקים, אשר סבתא סיפרה לה בנשיר מה עצורה. ובאילו הנסים והגפלאות מאז מתחר ללים כיום לנגד עיניה. זאת ועוד: כבת לוויה לאי מונה בנס ובפלא, צמחה בבית הכפרי גם האמונה בשדים ולצים, השדים והלצים הללו נמצאים בכל אתר ואתר, מוכנים כל רגע למעשה קונדס: ללקק את השמנת מהכד, להשליך את המסתחות, השד יודע לאן. והגרוע ביותר: להתנגב לתוך האורחה ולחלל שם להפטי צרות הגמדים אשר משחקיהם השוכבים משוכבים את הלב — מצאו להם מקלט באווירה המש פחתית. בתימרים האם החזירה לעולמם של ילדיה את המעשים הטובים של הצדיקים וכן של הגמדים. בשעה מאוחרת בערב היתה מצחצחת את געלי ילדיה, מכניסה לתוכם מתנות ופתקאות והיה זה, כאילו הגמדים עשו זאת. יחד עם הילדים היתה כר חבת תשובות ויחד עם הילדים האמינה, בשעה